Маріупольський університет

Co-funded by the European Union

Тема 7. Соціальний компонент забезпечення економічної безпеки країн ЄС

Навчальна дисципліна «Дослідження економічної безпеки ЄС»

Кафедра економіки та міжнародних економічних відносин

Erasmus+ Jean Monnet Module «EU Economic Security Studies» · Project № 101175872 (Грантова угода № 101175872)

План лекції та результати навчання

Co-funded by the European Union

1. Соціальний вимір економічної безпеки ЄС
2. Еволюція та правові засади соціальної політики ЄС
3. Європейський стовп соціальних прав і цілі-2030
4. Ключові напрями: зайнятість, право, рівність, діалог, захист
5. Фінансові інструменти: ЄСФ+, NGEU, бюджет 2028–2034
6. Нові ініціативи ЄС 2025–2026 рр.
7. Соціальна безпека: рамковий формат і термінологія
8. Україна в соціальному вимірі інтеграції

Після вивчення теми ви зможете:

- пояснювати, чому соціальна стабільність – умова економічної безпеки
- розмежовувати компетенції ЄС і держав-членів у соціальній сфері
- оцінювати прогрес ЄС щодо соціальних цілей-2030
- застосовувати термінологію соціальної безпеки

Ключові поняття теми

Co-funded by the European Union

Соціальна безпека
Social security

Стан захищеності особи, соціальних груп і суспільства від загроз їхнім життєво важливим соціальним інтересам.

Соціальна політика ЄС
EU social policy

Сукупність заходів ЄС і держав-членів у сферах зайнятості, умов праці, соціального захисту та інклюзії.

Соціальний захист
Social protection

Система гарантій і виплат на випадок безробіття, хвороби, інвалідності, старості, материнства.

Соціальний діалог
Social dialogue

Консультації, переговори та спільні дії організацій роботодавців і працівників (за участі влади).

Ризик бідності або соціального відчуження
AROPE

Частка осіб із низьким доходом, глибокою депривацією або дуже низькою зайнятістю в домогосподарстві.

Соціальна згуртованість
Social cohesion

Здатність суспільства забезпечувати добробут усіх членів, мінімізувати розриви й уникати поляризації.

Чому соціальний компонент — частина економічної безпеки

Co-funded by the European Union

Людський капітал і робоча сила

Зайнятість, навички та здоров'я визначають потенціал зростання й продуктивність.

Стійкість до шоків

Соціальні трансфери — «автоматичні стабілізатори»: підтримують попит у кризах.

Згуртованість і довіра

Нерівність і бідність живлять поляризацію, популізм і протидію реформам.

Конкурентоспроможність

Соціальна ринкова економіка (ст. 3 ДЄС) поєднує ринок і соціальні гарантії.

Зв'язок із попередніми темами: Стратегію економічної безпеки ЄС (2023) і пакет 2024 р. розглянуто в темах 1 і 4; соціальні індикатори та їх порогові значення — у темі 6. Тут — соціальна політика ЄС як інструмент безпеки.

Соціальні виклики ЄС: картина 2025–2026 рр.

Co-funded by the European Union

92,7 млн
осіб під ризиком бідності або соціального відчуження (20,9%) у 2025 р.

19,3 млн
дітей під ризиком бідності – майже кожна четверта дитина

≈ 1 млн
людей у ЄС стикаються з бездомністю

39,5%
дорослих навчаються впродовж року – при цілі 60% до 2030 р.

Житлова криза
ціни на житло випереджають доходи

Вартість життя
енергетичний шок 2026 р. і ціни

Старіння
тиск на пенсії та догляд

ШІ та ринок праці
трансформація робочих місць

Джерела: Eurostat (квітень 2026); Європейська комісія, EU Anti-Poverty Strategy (06.05.2026); Communication on EPSR (22.07.2026).

Еволюція соціальної політики ЄС: чотири етапи

Co-funded by the European Union

1950–1970-ті

Етап 1. Витоки

ЄОВС і Римський договір: мобільність працівників, Європейський соціальний фонд (1957), рівна оплата праці.

1989–1999

Етап 2. Хартія і Амстердам

Хартія основних соціальних прав працівників (1989); Амстердамський договір (1997) — розділ про зайнятість.

2000–2010

Етап 3. Лісабонська стратегія

Цілі: зайнятість 70% загалом і 60% — серед жінок; відкритий метод координації.

2010 — дотепер

Етап 4. Соціальні права

«Європа 2020», Європейський семестр, Стовп соціальних прав (2017), План дій (2021), нові стратегії 2025–2026 рр.

Тенденція: від координації ринку праці — до соціальних прав і соціальної стійкості як складової безпеки ЄС.

Амстердамський договір і Європейська стратегія зайнятості

Co-funded by the European Union

Чотири опори стратегії зайнятості (1997)

Підприємництво
спрощення створення бізнесу

Працевлаштовуваність
навички та активні заходи

Адаптивність
підприємств і працівників до змін

Рівні можливості
для жінок і чоловіків

Європейський пакт зайнятості (1999)

1. **Люксембурзький процес**
координація національних політик зайнятості (з 1997 р.)

2. **Кардіффський процес**
структурні реформи ринків товарів, послуг і капіталу (з 1998 р.)

3. **Кельнський процес**
макроекономічний діалог між урядами, ЄЦБ і соціальними партнерами (з 1999 р.)

Хто відповідає: розподіл компетенцій ЄС і держав-членів

Co-funded by the European Union

Сфера	Роль ЄС	Роль держав-членів
Зайнятість	координація: орієнтири, Європейський семестр	національні політики й служби зайнятості
Умови праці, охорона праці	мінімальні вимоги через директиви (ст. 153 ДФЄС)	транспозиція, вищий рівень захисту, контроль
Соціальний захист	підтримка; координація прав мобільних працівників (Регл. 883/2004)	організація та фінансування систем
Оплата праці	рамка адекватності; рівень зарплат виключено (ст. 153(5))	встановлення зарплат, колективні договори
Боротьба з бідністю	стратегії, рекомендації, фінансування ЄСФ+	мінімальний дохід, соцдопомога, житло

Принцип: субсидіарність — ЄС встановлює мінімальні стандарти та координує, а соціальні моделі лишаються національними.

Правові засади: ключові статті договорів

Co-funded by the European Union

ст. 2 ДЄС	Цінності: гідність, свобода, демократія, рівність, верховенство права, права людини
ст. 3 ДЄС	Соціальна ринкова економіка, повна зайнятість, соціальний прогрес
ст. 8, 10 ДФЄС	Гендерна рівність у всіх політиках; протидія дискримінації
ст. 151–155 ДФЄС	Цілі соціальної політики, компетенції ЄС, соціальний діалог
ст. 157 ДФЄС	Рівна оплата праці жінок і чоловіків за рівноцінну роботу
ст. 160, 162 ДФЄС	Комітет соціального захисту; Європейський соціальний фонд

Європейський стовп соціальних прав (Гетеборг, 2017)

Co-funded by the European Union

I. Рівні можливості та доступ до ринку праці

Принципи 1–4

- освіта і навчання впродовж життя
- гендерна рівність
- рівні можливості
- активна підтримка зайнятості

II. Справедливі умови праці

Принципи 5–10

- безпечна й гнучка зайнятість
- справедлива оплата праці
- соціальний діалог
- баланс роботи й життя
- здорове робоче середовище

III. Соціальний захист та інклюзія

Принципи 11–20

- догляд і підтримка дітей
- соціальний захист, пенсії
- мінімальний дохід
- охорона здоров'я, догляд
- житло та базові послуги

3 розділи · 20 принципів · моніторинг — Соціальне табло (Social Scoreboard) у межах Європейського семестру

Цілі Плану дій (Порту, 2021) до 2030 р.: де ЄС зараз

Co-funded by the European Union

Зайнятість 20–64 рр.

ціль-2030	факт
78%	76,1%

2025 р. – рекорд; бракує 1,9 в. п.

майже досягнуто

Навчання дорослих щороку

ціль-2030	факт
60%	39,5%

суттєве відставання

значний розрив

Бідність / відчуження

ціль-2030	факт
–15 млн	≈ –3 млн

92,7 млн у 2025 р. проти ≈95,5 млн у 2019 р.

не на траєкторії

Додатково: зменшити частку NEET (15–29 рр.) до 9% і щонайменше вдвічі скоротити гендерний розрив у зайнятості.

Зайнятість у ЄС: рекорд, але з розривами

Co-funded by the European Union

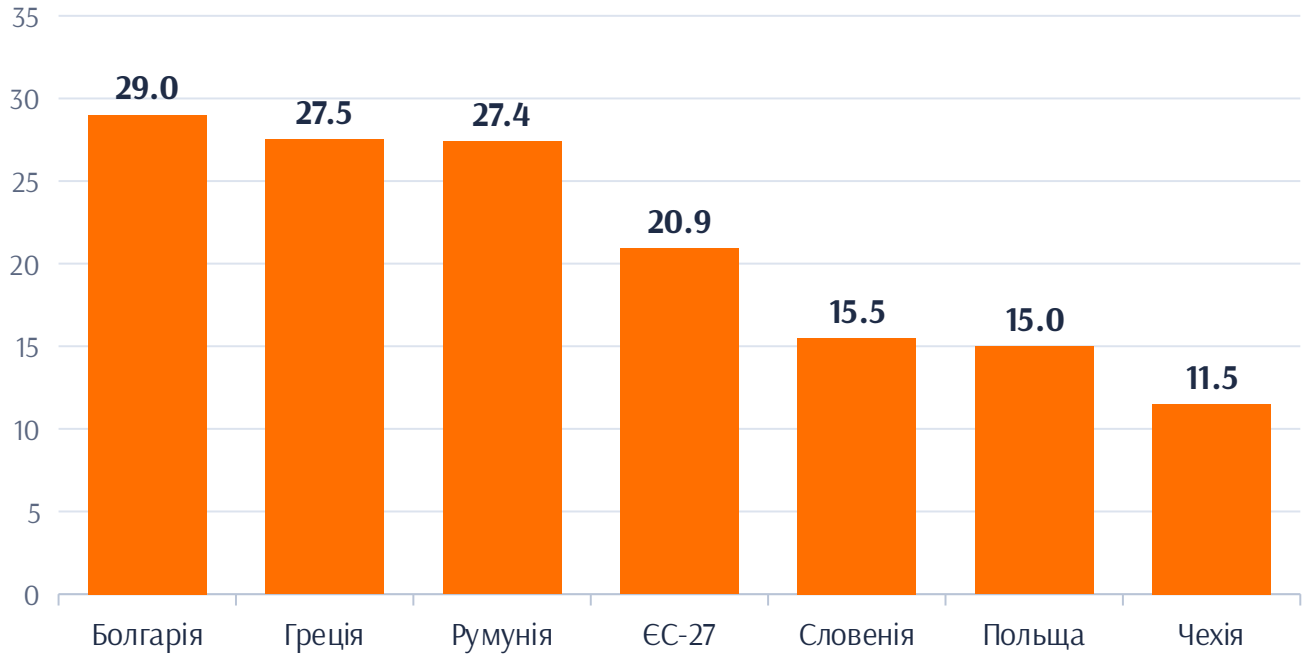
9,6 в. п.	гендерний розрив у зайнятості (2025)
6,0%	рівень безробіття 15–74 рр. (2025)
67,6% – 83,6%	розкид: Італія – Мальта
115 з 244	регіонів NUTS 2 вже досягли 78%

Джерело: Eurostat, EU-LFS (17.04.2026); Joint Employment Report 2026; регіональні дані Eurostat (жовтень 2026).

Бідність і соціальне відчуження: показник AROPE

Co-funded by the European Union

Частка населення під ризиком бідності або відчуження, 2025, %

Джерело: Eurostat, EU-SILC 2025 (30.04.2026; 17.06.2026).

AROPE охоплює хоча б одне з:

1. ризик бідності: дохід < 60% медіанного
2. глибока матеріальна та соціальна депривація
3. домогосподарство з дуже низькою інтенсивністю праці

Вищий ризик: молодь 15–29 рр. (24,2%), особи з низькою освітою (34,2%), люди з інвалідністю.

Політика зайнятості ЄС: від стратегії до закону про якісні робочі місця

Co-funded by the European Union

1997 — Стратегія зайнятості
Європейська стратегія зайнятості (Люксембург)

2000 — Комітет EMCO
Комітет із питань зайнятості — дорадчий орган

2010–2011 — Європа 2020 і Семестр
цілі зайнятості; щорічна координація політик

2017–2021 — Стовп і План дій
20 принципів; цілі-2030 (Порту)

2025 — Дорожня карта
Quality Jobs Roadmap (04.12.2025)

2026 — Quality Jobs Act
законодавча пропозиція — очікується наприкінці 2026 р.

Quality Jobs Act: право на відключення, алгоритмічне управління та ШІ на роботі, охорона праці, субпідряд, правозастосування.

Трудове законодавство ЄС і протидія незадекларованій праці

Co-funded by the European Union

Мінімальні вимоги, а не уніфікація

Директиви доповнюють національне право: держави транспонують і виконують їх, можуть встановлювати вищі стандарти.

Умови праці

Робочий час (2003/88/ЄС), неповний робочий день, строкові договори, відрядження працівників, прозорі та передбачувані умови (2019/1152).

Інформування і консультування

Права працівників у разі колективних звільнень, реорганізації та передачі підприємств.

Нові форми зайнятості

Директива про платформну працю (2024/2831) — презумпція трудових відносин і правила алгоритмічного управління.

Незадекларована праця

Окремого законодавства ЄС немає — відповідальність національних органів.

Європейська платформа з протидії незадекларованій праці (2016) з 2021 р. діє у складі Європейського органу з питань праці (ELA).

Виклик для безпеки: втрати бюджету, соціальних внесків і недобросовісна конкуренція.

Охорона здоров'я та безпека праці

Co-funded by the European Union

Ст. 153 ДФЄС: ЄС ухвалює директиви з безпеки та гігієни праці, доповнюючи національне законодавство; держави можуть запроваджувати вищий рівень захисту.

Рамкова директива 89/391/ЄЕС

Базові принципи: оцінка ризиків, профілактика, інформування та навчання працівників.

EU-OSHA (Більбао)

Європейська агенція з безпеки та здоров'я на роботі: дані, кампанії, інструменти оцінки.

Стратегічна рамка 2021–2027

Підхід «Vision Zero» щодо смертельних випадків; психосоціальні ризики; цифровізація праці.

Недискримінація та гендерна рівність

Co-funded by the European Union

Протидія дискримінації

Ст. 2 ДЄС — спільні цінності, що мають бути інтегровані в усі напрями діяльності ЄС.

Ст. 10 ДФЄС — боротьба з дискримінацією за ознаками статі, раси чи етнічного походження, релігії, переконань, інвалідності, віку, сексуальної орієнтації.

Право на рівні можливості — для кожного в ЄС.

Гендерна рівність

- ст. 8 ДФЄС — усунення нерівності між жінками і чоловіками в усіх видах діяльності
- ст. 157 ДФЄС — рівна оплата за рівноцінну працю; дозволені позитивні дії
- Директива про прозорість оплати праці (2023/970) — транспозиція до 7.06.2026
- Директива «Жінки в радах директорів» (2022/2381)
- розрив у зайнятості жінок і чоловіків у 2025 р. — 9,6 в. п.

Європейський соціальний діалог

Co-funded by the European Union

Форми діалогу

Тристоронній

органи ЄС + роботодавці + профспілки; Тристоронній соціальний саміт — перед весняною Європейською радою

Двосторонній

європейські об'єднання роботодавців і профспілок: міжгалузевий і понад 40 галузевих комітетів

ст. 151 ДФЄС

соціальний діалог — одна з цілей ЄС і держав-членів

ст. 152 ДФЄС

визнання ролі соціальних партнерів і поваги до їхньої автономії

ст. 154 ДФЄС

двоетапні консультації Комісії перед соціальними пропозиціями

ст. 155 ДФЄС

угоди соціальних партнерів можуть набувати сили через рішення Ради

Учасники: ETUC, BusinessEurope, SGI Europe, SMEunited; Пакт про європейський соціальний діалог (2025).

Соціальний захист: національні системи, європейські орієнтири

Co-funded by the European Union

Компетенція держав-членів. ЄС підтримує національні реформи, а безпосередньо регулює лише координацію соціального забезпечення мобільних працівників (Регламент 883/2004).

Доступ до соцзахисту

Принцип 12 Стовпа; Рекомендація Ради 2019 р. – для найманих і самозайнятих

Пенсії

Адекватний дохід у старості; Звіт про адекватність пенсій (кожні 3 роки)

Довготривалий догляд

Європейська стратегія догляду (2022) – якісні та доступні послуги

Мінімальний дохід

Рекомендація Ради (2023): адекватність, охоплення, активізація

Діти

Європейська гарантія для дітей (2021), посилена у 2026 р.

Комітет соцзахисту

ст. 160 ДФЄС: моніторинг, обмін практиками, висновки

Директива про адекватну мінімальну заробітну плату: кейс компетенцій

Co-funded by the European Union

Директива (ЄС) 2022/2041

- адекватність законодавчих мінімальних зарплат
- сприяння колективним переговорам; план дій, якщо охоплення < 80%
- застосовується з 15.11.2024
- 22 держави мають законодавчу мінімальну зарплату; 5 (DK, IT, AT, FI, SE) — через колективні договори

Суд ЄС, справа C-19/23 «Данія проти Парламенту і Ради», 11.11.2025

Залишено в силі

- директива ухвалена на правильній правовій основі
- положення про колективні переговори
- горизонтальні норми для всіх держав

Скасовано (2 положення)

- обов'язковий перелік критеріїв для встановлення мінімальної зарплати
- заборона знижувати мінімальну зарплату за автоматичної індексації

Фінансові інструменти соціальної політики

Co-funded by the European Union

€99,3 млрд — Європейський соціальний фонд+ (ЄСФ+) на 2021–2027 рр.; ст. 162 ДФЄС

€762 млн — напрям EaSI (зайнятість і соціальні інновації) — відкритий і для третіх країн

€750 млрд — NextGenerationEU (2020): €390 млрд грантів + €360 млрд позик*

≥ 14% — соціальна ціль у Планах національного та регіонального партнерства (пропозиція бюджету 2028–2034)

Цілі ЄСФ+: працевлаштування, мобільність, адаптація через навчання і перекваліфікацію, підтримка найбільш знедолених, соціальні інновації. У пропозиції бюджету 2028–2034 ЄСФ входить до єдиних національних планів — громадські організації застерігають щодо ризику розмивання соціальних видатків.

** за початковою пропозицією 2020 р. — €500 млрд грантів і €250 млрд позик; остаточний розподіл — €390/€360 млрд (ціни 2018 р.).*

Нові соціальні ініціативи ЄС 2025–2026 рр.

Co-funded by the European Union

Союз навичок

березень 2025

Union of Skills: базові й цифрові навички, перекваліфікація, визнання кваліфікацій.

Дорожня карта якісних робочих місць

04.12.2025

Підготовка Quality Jobs Act; консультації соціальних партнерів.

План доступного житла

16.12.2025

Перший план ЄС: більше житла, інвестиції, правила короткострокової оренди.

Стратегія боротьби з бідністю

06.05.2026

Перша в історії ЄС; мета – допомогти викорінити бідність до 2050 р.

Комунікація щодо Стовпа

22.07.2026

Пріоритети: доступність і вартість життя, ШІ для майбутнього праці, зменшення нерівності.

Quality Jobs Act

кінець 2026 р.

Очікувана законодавча пропозиція щодо якості робочих місць і прав працівників.

Стратегія ЄС із боротьби з бідністю (2026): три напрями

Co-funded by the European Union

1. Бідність у кожній віковій групі

- посилена Європейська гарантія для дітей
- рекомендація щодо бідності працюючих (2027)
- адекватні пенсії

2. Горизонтальні чинники бідності

- рекомендація Ради щодо протидії житловому відчуженню
- запобігання бездомності
- доступ до базових послуг

3. Врядування, фінансування, моніторинг

- національні координатори
- Коаліція проти бідності (бізнес, філантропія)
- нові індикатори бідності (2028)

Горизонт: проміжна ціль – мінус 15 млн осіб під ризиком бідності до 2030 р.; довгострокова – викорінення бідності до 2050 р.

Соціальна безпека ЄС: рамковий формат

Co-funded by the European Union

Декларація ООН про соціальний прогрес і розвиток (1969): тісний взаємозв'язок безпеки, соціального прогресу та економічного розвитку. Соціальна безпека – передумова не лише соціального, а й економічного прогресу.

Ознаки складних соціальних систем

1. стабільність
2. безпека
3. захищеність
4. відповідальність

Здатність соціуму

- функціонувати в умовах конфліктів, криз, невизначеності та ризику
- зберігати структуру й рівновагу внутрішніх елементів
- протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам

Результат гармонізації

- висока якість життя й гідна праця
- соціальний захист громадян
- політична та економічна стабільність, безпека країни

Міждисциплінарний характер категорії «безпека»

Co-funded by the European Union

Безпека як економічна категорія

Стійкість і невразливість економічної системи, стабільне розширене відтворення, протидія дестабілізації та міжнародна конкурентоспроможність.

Безпека як соціальна категорія

Соціалізація всіх сфер життя та підпорядкування їх соціальним цілям у межах моделі соціальної держави (держави загального добробуту).

Матеріальні цінності

економічна та фізична безпека → «безпека»

Постматеріальні цінності

самовираження та якість життя → «національний інтерес»

Соціальна безпека: концептуальний і практичний аспекти

Co-funded by the European Union

Концептуальний аспект

- структура, стан і специфіка соціального потенціалу інститутів громадянського суспільства
- чинники, що впливають на залучення громадянського суспільства до управління

Практичний аспект

- механізм розвитку та залучення громадянського суспільства до забезпечення соціальної безпеки на національному рівні
- інструменти ЄС: соціальний діалог, Семестр, ЄСФ+

Спільний результат: створення та функціонування державних систем соціальної підтримки людей

Термінологія: варіанти англомовних визначень

Co-funded by the European Union

Термін	Український відповідник	Зміст
Social safety	соціальна безпечність	безпека, захищеність від ризиків
Social security	соціальне забезпечення / безпека	забезпечення, гарантії, страхування
Social protection	соціальний захист	захист, гарантії доходу
Social insurance	соціальне страхування	страхування на випадок ризиків
Social welfare	соціальний добробут	допомога, добробут
Social assistance	соціальна допомога	адресна підтримка, сприяння
Social services	соціальні послуги	послуги, обслуговування

Україна: соціальний вимір інтеграції до ЄС

Co-funded by the European Union

Участь в EaSI (ЄСФ+)

Угоду підписано 11.07.2025 (Рим), ратифіковано; з 2026 р. українські громади, НУО та служби зайнятості — повноправні учасники конкурсів.

Європейська гарантія для дітей

Рамка для системи підтримки дітей і родин: освіта, здоров'я, соцзахист, догляд.

Соціальний діалог

Меморандум Мінекономіки та соціальних партнерів (липень 2025) — наближення до стандартів ЄС.

Acquis: розділ 19

«Соціальна політика і зайнятість»: трудове право, охорона праці, рівність, соцзахист.

Пріоритети: ветерани, ВПО, повернення людей на ринок праці, відновлення соціальної інфраструктури. Стратегічні аспекти безпеки України — у темах 14–15.

Висновки

Co-funded by the European Union

1. Соціальна стабільність, людський капітал і згуртованість — невід'ємна умова економічної безпеки ЄС.
2. Соціальна політика ЄС пройшла шлях від координації ринку праці до системи соціальних прав (Стовп, 20 принципів).
3. ЄС встановлює мінімальні стандарти й координує, держави-члени зберігають власні соціальні моделі (кейс C-19/23).
4. Ціль зайнятості-2030 майже досягнута, а цілі щодо навичок і бідності — під загрозою.
5. Нові стратегії 2025–2026 рр. (житло, бідність, якісні робочі місця) — відповідь на виклики вартості життя та ШІ.

Питання для самоперевірки та обговорення

Co-funded by the European Union

1. Чому соціальну безпеку вважають складовою економічної безпеки?
2. Назвіть етапи еволюції соціальної політики ЄС.
3. Які чотири опори мала Європейська стратегія зайнятості 1997 р.?
4. Як розподілено компетенції ЄС і держав-членів у соціальній сфері?
5. Які три розділи має Європейський стовп соціальних прав?
6. Що вирішив Суд ЄС у справі C-19/23?
7. Які цілі-2030 ЄС ризикує не досягти і чому?
8. Які інструменти ЄСФ+ уже доступні Україні?

Рекомендовані джерела

Co-funded by the European Union

Нормативні акти

- Договір про ЄС; Договір про функціонування ЄС (ст. 151–162).
- European Pillar of Social Rights (2017); Action Plan (2021).
- Directive (EU) 2022/2041 on adequate minimum wages; CJEU, C-19/23, 11.11.2025.
- Regulation (EU) 2021/1057 establishing the ESF+.
- Декларація ООН про соціальний прогрес і розвиток (1969).

Дані та стратегії ЄС

- Eurostat. Employment – annual statistics; EU-SILC 2025 (2026).
- European Commission. Quality Jobs Roadmap, COM(2025) 944.
- European Commission. European Affordable Housing Plan (16.12.2025).
- European Commission. EU Anti-Poverty Strategy, COM(2026) 538.
- European Commission. Communication on the EPSR (22.07.2026).

Маріупольський університет

Co-funded by the European Union

Дякую за увагу!

Співфінансовано Європейським Союзом. Висловлені погляди та думки належать лише автору(-ам) і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Європейського виконавчого агентства з питань освіти та культури (EACEA). Ні Європейський Союз, ні EACEA не несуть за них відповідальності.

Co-funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or the European Education and Culture Executive Agency (EACEA). Neither the European Union nor EACEA can be held responsible for them.